

SUNE EBBESENS HALVE HOVEDLØD

AF

TAGE E. CHRISTIANSEN

Da Poul Nørlund i 1927 havde regnet sig frem til, at den sjællandske Stormand Sune Ebbesen til Bjernede og Knardrup maatte have været Ejer af en Godsmasse paa ikke mindre end 480 Bol, var han fuldt paa det rene med, at dette vældige Tal vilde blive mødt med Skepsis.¹ Paa et — for at sige det straks — i mine Øjne langt løsere Grundlag foretog Nørlund derfor en subsidær Beregning, som skulde vise den absolutte Minimumsgrænse for Sune Ebbesens Godsformue. Resultatet blev ca. 350 Bol, som Nørlund med Anvendelse af Svend Aakjærs daværende Tal for Størrelsen og Værdien af det sjællandske Bol (og Skyldmarken) omsatte til 37.800 Tønder dyrket Areal eller 12.600 Tønder Landgildehartkorn. Men heller ikke dette Tal er blevet akcepteret. Senest har Erik Ulsig i sit Værk om Middelalderens Adelsgodser lagt kold Luft mellem sig og Nørlunds Udregninger overhovedet, idet de forekommer ham at rumme alt for mange Usikkerhedsmomenter.² Hans konkrete Indvendinger gaar dog i det væsentlige netop paa den subsidære Beregning. For den primære, eller rettere for *Idéen* bag den, skal et Forsvar her forsøges.

Ifølge »Sorø Klosters Gavebog« havde Sune Ebbesen i Lighed med sine Fætre Absalon og Esbern Snare — vel under Pres fra Absalon — lovet Klostret, at der af alle hans Besiddelser skulde tilfalde det en halv Hovedlod ved hans Død.³ Denne indtraf i 1186,⁴ og efter en vis Sandsynlighed var Sune Ebbesen paa dette

¹ Poul Nørlund, *Jorddrotter paa Valdemarstiden, II: Sune Ebbesøns halve Hovedlod*. Festskrift til Kristian Erslev. Kbhvn. 1927, S. 163–70. — Kapitlets forholdsvis beskedne Omfang synes mig i Almindelighed at overflødiggøre detaljerede Henvisninger.

² Erik Ulsig, *Danske Adelsgodser i Middelalderen*. Kbhvn. 1968, S. 25. — Aller senest har dog Kai Hørby ment at kunne fastslaa, at Nørlunds Resultat »endnu må anses for urokket«. Talen er her om den subsidære Beregning, idet Hørby fremhæver, at Nørlunds Slutfacit skal betragtes som en Minimumsangivelse. (Danmarks historie Bd. 2. Kbhvn. 1980, s. 79). Ejenommeligt nok har Aksel E. Christensen i *sin* Part af den ny Danmarkshistorie valgt at gaa uden om Problemet, skønt en Stillingtagen fra denne erfarne Middelalderforsker havde været kærkommen og havde hørt naturligt hjemme i Skildringen af »Landbebyggelsens sociale struktur« i det 12. Aarh. (anf. Arb. Bd. 1. Kbhvn. 1977, S. 304 ff.).

³ SRD IV, S. 473. Afgivelsen af disse Tilsagn maa i Tid ligge forud for 1182, idet de — som Gavebogen selv anfører — fik pavelig Bekræftelse med Lucius III's Privilegiebrev af 25/1 d. Aa. (Dipl. Dan. 1. R. III, Nr. 100). Af Brevet fremgaar, at flere andre (»et alii quamplurimi«) havde givet Klostret lignende Løfte, men af Absalons, Esberns og Sunes samtidige nævner Gavebogen i denne Forbindelse kun Sunes Broder Toke Ebbesen (SRD IV, S. 467). Olaf Glugs Søn Ebbe og Roskildeprovsten Tyge Stigsen, der begge lovede Klostret halv Hovedlod (SRD IV, S. 512 og 483), tilhører næste Generation i Slægten.

⁴ Dødsfaldet findes antegnet i adskillige Aarbøger: *Annales Danici medii aevi*, udg. af Ellen Jørgensen. Kbhvn. 1920, S. 91, 137, 145 og 195 (1187).

Tidspunkt Enkemand. Hustruen Cecilia optræder i hvert Fald ikke i de Indførsler i Gavebogen, som gør det muligt for os i Hovedtræk at følge Afviklingen af Hovedlodsforpligtelsen. Her tales udelukkende om Sune Ebbesens Børn, og selv om Argumentet — det skal gerne indrømmes — er spinkelt, kan der desuden peges paa, at Cecilia i »Sunessonernes Psalter« ikke kaldes »relicta Sunonis« men »uxor Sunonis«.⁵

Af efterlevende Børn af Sune Ebbesen har vi Viden om syv Sønner og en Datter,⁶ men ingen Sikkerhed for, at der ikke var flere.⁷ Da Klostret ikke kunde optræde som Arving, kun som Legatar,⁸ stod og faldt dets Chance for at faa et Hovedlodsløfte indfriet med de virkelige Arvingers Villighed til hver for sig — eller flere i Fællesskab — at udrede en forholdsmæssig Andel af den halve Hovedlod, en Villighed som Klostret kom til at lede forgæves efter hos Esbern Snares Sønner.⁹ Det er Gavebogens Dom, at Sunessonerne i dette Stykke handlede forstandigt,¹⁰ men deres positive Indstilling afholdt dem dog ikke fra at trække Afviklingen ud, saa Sagen kom til at strække sig over en Menneskealder. Længst tøvede de to gejstlige Medlemmer af Søkendeflokken, Roskildebispen Peder Sunesen og Ærkebispen Anders Sunesen, som til Gengæld i de mellemliggende Aar paa anden Maade ydede Klostret store Tjenester. Først saa at sige paa Gravens Rand udredede Peder Sunesen i 1214 sin Andel ved at overlade Klostret en Gaard i Broby paa 3 Bol og 2 Øre Skyldjord med Enge, Skove, en Vandmølle og alle øvrige Tilliggender.¹¹ Anders Sunesen havde næppe heller langt igen, da han en halv Snes Aar senere omsider afregnede med Klostret. En Gaard i Aasø paa 4 Bol med Tilliggender udgjorde hans Lod.¹²

Det er disse Anders Sunesens 4 Bol, som danner Grundlaget for Nørlunds primære Beregning. Har hver af Sune Ebbesens syv Sønner skuldet udrede 4 Bol og deres Søster det halve, 2 Bol, maa den halve Hovedlod have andraget 30 Bol. Gaar man dernæst ud fra, at Boet efter Sune Ebbesen svarende hertil blev delt i otte hele Hovedlodder, hvoraf Sønnerne fik hver sin, medens den ottende deltes

⁵ Archaeologia Vol. XLVI (1880-81), S. 246.

⁶ Jvf. SRD IV, Tab. IV ad pag. 545.

⁷ Sorø-Abbeden Atto kan dog ikke — som antaget af Brian Patrick McGuire (Patrons, privileges, property — Sorø Abbey's first half century. Kirkehist Saml. 1974, S. 38) — have hørt til Søkendeflokken. Dertil er Omtalen i Gavebogen af hans Slægtskab med Sunessonerne: »Vir venerabilis Dominus Atto, de cognatione filiorum Domini Sunonis oriundus ——.« (SRD IV, S. 500) alt for vag.

⁸ Stig Iuul, Fællig og Hovedlod. Kbhvn. 1940, S. 83.

⁹ Jvf. Poul Nørlunds Skildring (Klostret og dets Gods) i Sorø-Bogen I. Kbhvn. 1924, S. 62-66. Særtryk af Nørlunds Afsnit er dateret 1923.

¹⁰ SRD IV, S. 473: »--- & multa alia bona, pro quibus omnibus retribuatur eis Deus.« I Haandskriftet er »bona« overstreget.

¹¹ Dipl. Dan. 1. R. V, Nr. 43. — Trods Poul Nørlunds Indvendinger (HT 9. R. VI, S. 63 f.) mod en saadan Oversættelse gengives i Danmarks Riges Breve det indledende »nouissime uero« ved »men for ganske nylig«.

¹² Dipl. Dan. 1. R. IV, Nr. 68. Overdragelsen dateres her til: [1202-1223], d.v.s. Anders Sunesens Funktionstid som Ærkebiskop. Der tages ikke Stilling til Nørlunds Argumenter for en Henføring til Anders Sunesens Otium, d.v.s. 1223-28 (Sune Ebbesens halve Hovedlod, S. 166, Note 64).

mellem Datteren og Klostret, skal de 30 Bol ganges med 16. Resultat: 480 Bol.

I sin subsidiære Beregning lægger Nørlund til de $7\frac{1}{4}$ Bol, som Peder og Anders Sunesen udredede, de Afdrag, som i øvrigt vides at være ydet paa Hovedlodsforpligtelsen. Som et saadant Afdrag opfatter han et Gods i Taastrup paa Møn, som Klostret — uvist hvornaar — fik fra den længstlevende af Brødrene, Jakob Sunesen. Men om dette Gods fatter Gavebogen sig i største Korthed og antyder intet om, at Gaven staar i Forbindelse med Indfrielsen af Faderens Løfte.¹³ Godset, som Nørlund ud fra sene Kilder anslaaer til 1 Bol, bør derfor udgaa af Beregningen.

Hjemme i denne hører derimod helt sikkert forskelligt spredt Gods — fortrinsvis paa Køge-Eggen — til en samlet Værdi af 34 Mark og 5 Øre Guld, som Klostret antageligt ret kort Tid efter Sune Ebbesens Død modtog fra hans Arvinger.¹⁴ Nørlund omregner dette til $11\frac{1}{2}$ Mark Skyld og er med de to gejstlige Sønners senere erlagte Andele *in mente* tilbøjelig til at opfatte Godset som ækvivalerende med tre Broderparter. Selv oplyser Gavebogen intet om, hvor mange af Arvingerne der stod bag, lader blot skinne igennem, at der her kun var Tale om et første Afdrag. Dog vil der maaske kunne argumenteres for, at Johannes Sunesen ved denne Lejlighed indfrie sin Forpligtelse fuldt ud. I hvert Fald bringes Spørgsmaalet om hans Andel ikke op, da han i 1199 før sin Jorsalfærd gav Klostret sin Gaard i Alsted i Pant for 200 Mark Penge. Og det skönt begge Parter saae den, som det skulde vise sig, realistiske Mulighed i Øjnene, at han aldrig vilde vende tilbage.¹⁵ Kan dette Ræsonnement ikke godtages, følger heraf — hvis han var ugift — at hans Søkende med Arven efter ham kan have overtaget en resterende Del af hans Forpligtelse.

Det er mod Nørlunds Omregning af de 34 Mark og 5 Øre Guld til $11\frac{1}{2}$ Mark Skyld, at Kritiken især er sat ind. Af Poul Rasmussen er det — med Tilslutning fra Erik Ulsig² — blevet hævdet, at Godsets Værdi snarere skal regnes lig med 32 Øre Skyldjord eller 4 Bol, d.v.s. een Broderpart,¹⁶ hvorfor Nørlunds 350 Bol efter Ulsigs Opfattelse bør reduceres til 225. I den foreliggende Sammenhæng har Spørgsmaalet i Virkeligheden kun teoretisk Interesse. Værdien af det næste Afdrag paa Hovedlodsforpligtelsen lader sig alligevel umuligt anslaa med blot tilnærmelsesvis Sikkerhed, hvad Nørlund selv erkender.

Dette andet Afdrag erlagdes nemlig ved, at Sune Ebbesens Arvinger paa Anders Sunesens Initiativ paatog sig Størsteparten af Udgifterne til Gravningen af det mægtige Mølledige langs Kloster-Øens Østbred,¹⁷ en højst paakrævet Foranstaltning for hvis Gennemførelse Peder Sunesen havde banet Vejen. Det var ved hans Mellekomst, at det i 1205 gennem et stort Mageskifte omsider lykkedes at bryde det Kvælergreb om Klostret, som dets Ærkefjende Peder Thorstensen og hans Efterkommere praktiserede fra Pedersborg Nord for Øen.¹⁸ Nør-

¹³ SRD IV, S. 492.

¹⁴ SRD IV, S. 468.

¹⁵ Dipl. Dan. 1. R. III, Nr. 257.

¹⁶ Poul Rasmussen, Store og små mark guld. HT 11. R. IV, S. 353 f.

¹⁷ SRD IV, S. 473 og 474.

¹⁸ Dipl. Dan. 1. R. IV, Nr. 104.

lund opererer med en Minimumsværdi for Arbejdet paa Mølleediget svarende til nogle faa Bol, men efter Sagens Natur kan dette kun være Udtryk for et helt vilkaarligt Skøn. Hertil kommer saa, at man i Gavebogen beder Gud lønne Arvingerne for meget andet, der ikke specificeres,¹⁹ og som derfor unddrager sig al Kalkulation. I dette Regnestykke indgaar vitterligt alt for mange ubekendte Faktorer.

Derimod falder det mig vanskeligt at se, hvorledes der kan rokkes afgørende ved det ovenfor refererede Grundlag for Nørlunds primære Beregning. Med Rette fremhæver Nørlund, at Gavebogen udtrykker sig meget præcist i Omtalen af Anders Sunesens Andel i Hovedlodsforpligtelsen.¹⁹ Han udredede, hvad han svarende til Størrelsen af sin Arvelod efter Faderen var pligtig til, hverken mere eller mindre. Trods alt udelukker Formuleringen dog næppe helt, at Anders Sunesen kan have følt sig om ikke juridisk bundet saa dog moralsk tilskyndet til at yde mere end sin oprindelige Anpart. Sammen med Brødrene Peder og Jakob kan han have taget Arv efter ugifte Søsken, som var afgaaet ved Døden uden maaske at have faaet ordnet deres Mellemværende med Klosteret. Foruden Johannes, hvormom tidligere er talt, vides hverken Thorbern eller Lars at have været gift. Thorbern faldt i 1198 under Kampene i Pommern,²⁰ Lars sammen med sin gifte Broder Ebbe i Slaget ved Lena 1208.²¹

Nørlund er fuldt opmærksom paa dette Aspekt, men tillægger det ingen større Betydning. Muligvis ud fra den Opfattelse, at disse Brødre nok allerede havde klaret for sig med det første, for Lars' Vedkommende subsidiært det andet Afdrag paa Hovedlodsforpligtelsen. Saa presserende en Opgave Gravningen af Mølleediget var, er der Grund til at tro, at Arbejdet gik igang straks efter, at Forudsætningerne var tilvejebragt i 1205. Det kan derfor meget vel have været afsluttet inden 1208, hvis en stor Arbejdsstyrke sattes paa Opgaven.

Det er let at se, at de Overvejelser, som hermed tilskrives Nørlund, har deres Svaghed, hvis Værdien af det første Afdrag skal reduceres saa stærkt som af Poul Rasmussen antaget. Til Gengæld er det paa ingen Maade udelukket, at baade Peder og Anders Sunesen betalte sig fra de Forpligtelser, de eventuelt kan have overtaget med Arven efter ugifte Søsken, da Mølleediget blev gravet, eller de andre Velgerninger mod Klosteret ydedes. Det ene Sted i Gavebogen, hvor Mølleediget omtales, tillægges det Sunesønnerne i Almindelighed, medens det i det andet Tilfælde udtrykkeligt siges, at Anders Sunesen fik alle sine Brødre til at bidrage.¹⁷ Hverken han selv eller Broderen Peder er saaledes undtaget, og om Peder Sunesen vides, at han »de suo« havde skudt næsten 6 Mark Guld til for

¹⁹ »--- non immemor paternæ donationis de dimidia capitali portione post mortem, de qua supra, suam de eadem donatione partem juxta quantitatem hæreditariæ perceptionis de patrimonio devota manu redemit, exponens monasterio mansionem & curiam suam in villa Aas de 4 mansis terræ cum omnibus, qvæ ibidem sui juris erant, in possessionem perpetuam«. SRD IV, S. 474.

²⁰ Ann. Dan. (ed. Ellen Jørgensen), S. 95 og 165. Hans Lig førtes hjem til Gravlæggelse i Sorø Klosters Kirke. SRD IV, S. 543.

²¹ Ann. Dan. (ed. Ellen Jørgensen), S. 130, 134, 139, 157 og 165. Ogsaa de gravlagdes i Klosterkirken i Sorø. SRD IV, S. 543. For Lars indstiftede den længstlevende af alle Brødrene, Jakob Sunesen, et Anniversarium. Sst. S. 492.

at sikre Mageskiftet med Pedersborg-Slægten.¹⁸ Den Andel i Hovedlodsforpligtelsen efter sin Fader, som Anders Sunesen udredede ved sine Dages Ende, er derfor et saa tilforladeligt Beregningsgrundlag, som det overhovedet kan forventes fra vor paa bevaret Talmateriale saa fattige Middelalder.

Og yderligere: I sin primære Beregning befinder Nørlund sig i Virkeligheden — delvis uafvidende — indenfor en Sikkerhedsmargen. Som indledningsvis nævnt kan Sune Ebbesen have haft flere efterlevende Børn end dem, vi har Kendskab til. Regnes en Søns Andel i Hovedlodsforpligtelsen fortsat klart repræsenteret af Anders Sunesens 4 Bol, vil en Forøgelse af Arvingernes Antal automatisk bringe en halv Hovedlods Størrelse op over de 30 Bol, Nørlund opererer med. Men hertil kommer, at man ved Skiftet efter Sune Ebbesen maa være gaaet frem paa anden Maade end af Nørlund antaget. Har et af Sune Ebbesens Børn, medens Faderen endnu levede, ønsket at benytte den Mulighed, som bestod indenfor sjællandsk Retsomraade, til ved Indgaaelse af Ægteskab at faa sin Arvepart udskiftet, er der allerede ved denne Lejlighed foretaget en Art Bo-Opgørelse med Hensigt paa Fastsættelse af Størrelsen af en Søns hele eller en Datters halve Hovedlod. Tænker man sig denne Udskiftning videreført, hver Gang en Søn eller Datter giftede sig, vilde maaske til sidst intet være tilbage til Forældrenes Underhold, hvis der ikke — saaledes som det da ogsaa skete — ved Opgørelsen blev reserveret en Andel, en Hovedlod, til saa vel Faderen som Moderen. Ved denne Ordning var tillige skabt Mulighed for, at den, der havde bortlovet en halv Hovedlod til Kirke eller Kloster, stadig var i Stand til at udrede denne Gave, naar han ønskede det, selv om alle hans Børn havde faaet deres Hovedlodder — hele og halve — udskiftet. Som vi veed, ønskede eller naaede Sune Ebbesen ikke i levende Live at faa indfriet sin Hovedlodsforpligtelse over for Sorø Kloster, og var der ikke allerede ved tidligere Lejlighed blevet afsat en Hovedlod for ham, skete det nu ved Bosondringen efter hans Død. Af denne Hovedlod var det, at Halvdelen ved Arvingernes Mellemkomst forventedes erlagt til Legataren, medens den anden Halvdel tilfaldt Arvingerne i Forholdet 1 : 1/2 for henholdsvis Søn og Datter.²²

Stadig forudsat at Sune Ebbesen overlevedes af syv Sønner og en Datter, udgjorde en halv Hovedlod i hans Bo derfor ikke — som Nørlund antog — 1/16 af Formuen men kun 1/17. Og stadig forudsat at den halve Hovedlod androg 30 Bol, kunde Beregningen af Sune Ebbesens Godsformue derfor have ført Nørlund op paa hele 510 Bol eller med Aakjærs daværende Opfattelse af Bolets Størrelse — 55.080 Tønder Land. Lægger man alternativt Peder Sunesens 3 1/4 Bol til Grund for Udregningen, bliver Resultatet under samme Betingelser ca. 415 Bol eller 44.820 Tønder Land, langt over Nørlunds Minimumstal paa 37.800 Tønder Land. Men Enden er ikke hermed. Medens Svend Aakjær i 1927 i sit Bidrag til Erslev-Festskriftet regnede Bolets Størrelse til gennemsnitligt ca. 108 Tønder Land,²³ et Resultat Nørlund som Festskriftets Redaktør havde Mulighed for straks at udnytte, bragte senere Beregninger fra Aakjærs Side dette Gennemsnit op paa 111,6

²² Iuul, anf. Arb., passim, jvf. dog især S. 83.

²³ Svend Aakjær, Om det olddanske Herred og Sogn. Festskrift til Kristian Erslev. Kbhvn. 1927, S. 28 ff.

Tønder Land, for saa vidt det — som her — gælder sjællandske Forhold.²⁴ De 55.080 Tønder Land vokser paa denne Maade til 56.916, de 44.820 til 46.314.

Disse Tal er af en saadan Størrelsesorden, at man uvilkaarligt spørger sig selv, hvor Fejlen eller Fejlene i dette Regnestykke vel skjuler sig, og eet Forhold springer da straks i Øjnene. Af den Omstændighed, at Peder og Anders Sunesen betalte deres Andel af den halve Hovedlod med Jord, kan ikke sluttes, at Sune Ebbesen ved sin Død i 1186 havde sin hele Kapital bundet i Jordegods. Andre af Søkendeflokken udredede jo i Samvirke med de to gejstlige Brødre deres Andel ved at stille Penge eller Arbejdskraft til Raadighed for Gravningen af Mølle-diget paa Kloster-Øen. Nørlund gaar derfor fejl, naar han mener at kunne regne sig frem til Størrelsen af Sune Ebbesens *Godsformue*. Man vil aldrig kunne naa til en præcis Angivelse af, hvordan hans Besiddelser fordelte sig mellem Jordegods, Løsøre, Pretiosa og likvide Midler. Men naar dette er sagt, skal det tilføjes, at Sune Ebbesen ikke just fremtræder som de rede Penges Mand. I sit Testamente eftergiver Absalon i 1201 Peder Sunesen og hans Brødre en Gæld paa 130 Mark Sølv, som deres Fader havde været forpligtet til at betale ham tilbage.²⁵

Skal der rokkes afgørende ved Nørlunds Beregning, er det derfor næppe her, der skal sættes ind, og tilbage bliver da kun at pege paa den Usikkerhed, som raader med Hensyn til Størrelsen af det middelalderlige Bol, *in casu* paa Sjælland. Skønt Spørgsmaalet siden Christian Olufsens Dage har optaget nogle af dansk Historieforsknings bedste Hoveder som t. Eks. Paludan-Müller, er overbevisende Resultater endnu ikke naaet og naaes maaske aldrig, idet Kildematerialet synes at svigte.

Som det klartest siges i Kapitel 26 af Anders Sunesens Parafraze af Skaanske Lov, skulde Bolene i en Landsby være »equales«, d. v. s. »lige«, »ens«,²⁶ men det fremgaar hverken her eller af andre Kilder, om Ligheden, Ensartetheden byggede paa Arealets Størrelse, Jordens Bonitet eller paa en Kombination af begge disse Forhold. For den første Mulighed taler umiddelbart den Fremgangsmaade, Rebning, som anvendtes, naar Tvivl opstod om Bolenes Lighed, men saa enkelt har det ikke været. Sikre, om end sene, Eksempler viser, at Bolenes Flademaal kunde variere ganske betragteligt inden for een og samme Landsby;²⁷ Ligheden var et sammensat Begreb.

Men denne Lighed Bolene imellem gjaldt ikke blot inden for den enkelte Landsby. Naar det i Aarhus Kannikebords Jordebog fra ca. 1315 hedder, at 8 Øre — d. v. s. 1 Mark — Skyld over næsten hele Sjælland udgør et Bol,²⁸ er dette Udsagn uden Mening, medmindre man i sin Tid ved Bol-Inddelingen havde tilstræbt Lighed ogsaa fra Landsby til Landsby. For saa vidt kan man derfor godt

²⁴ KVJ II, S. 526.

²⁵ Dipl. Dan. I. R. V, Nr. 32.

²⁶ Danmarks gamle Landskabslove I, S. 500.

²⁷ Se herom senest: C. A. Christensen, Det falsterske landstings erklæring 1484 om skyldjord og rebning. Landbohistoriske studier tilegnede Fridlev Skrubbeltrang på halvfjerdsårsdagen den 5. august 1970 Kbhvn. 1970, S. 28 ff.

²⁸ Arhus domkapitels jordebøger, ed. Poul Rasmussen, III. Kbhvn. 1975, S. 13.

— som Poul Nørlund et Sted gør det²⁹ — tale om »den oprindelige eller så at sige den ideelle størrelse« for Bolet. Problemet ligger udelukkende i at bestemme Størrelsen eller (og) Værdien af dette Ur-Bol, og herom har Kai Hørby nylig med Rette udtalt, »at det foreløbig ikke er forundt os at vide, hvilket arealmål eller hvilken arealværdi der nøjagtigt skal forstås ved et *bol* eller en *mark skyld*.«³⁰

Allerede længe før Aarhusbogen blev skrevet, maa den Identitet mellem det sjællandske Bol og den sjællandske Skyldmark, som den refererer, være blevet brudt. Det er ingen rimelig Tanke, at Omfanget af det dyrkede Areal i Sjællands gamle Landsbyer skulde have holdt sig aldeles uændret, siden Bolet 1085 første Gang optræder i Kilderne.³¹ Voldsomme er under alle Omstændigheder de Afvigelser, som lader sig konstatere, da der med de store Matrikuleringsarbejder fra sidste Halvdel af 1600-Aarene omsider foreligger Mulighed for at beregne Bolets daværende Størrelse. En Opgørelse af Bolenes Areal 1682 i 261 sjællandske Landsbyer, foretaget af Poul Rasmussen,³² tegner følgende Billede:

<i>Antal Landsbyer</i>	<i>Tdr. Land</i>	<i>Antal Landsbyer</i>	<i>Tdr. Land</i>
1	300—370	15	150—170
1	270—300	34	130—150
1	250—270	40	110—130
2	230—250	58	90—110
3	210—230	53	70— 90
4	190—210	37	50— 70
9	170—190	3	30— 50

Efter forlods at have frasorteret den ene Landsby med Bol paa over 300 Tdr. Land naaer Rasmussen til et Gennemsnit paa 110,7 Tdr. Land pr. Bol eller kun lidt under det af Aakjær sidst udregnede Gennemsnitstal. Saa voldsomme er imidlertid Udsvingene, at det er vanskeligt at se, at det overhovedet kan tjene noget rimeligt Formaal at udregne det summariske Gennemsnit af disse Tal. Og endnu vanskeligere er det at akceptere, at man — som Rasmussen i Tilslutning til sin Læremester, Svend Aakjær, postulerer — ad denne Vej skulde kunne »nå frem til et normtal, der kan jævnføres med tilsvarende normtal for jordmålene mark guld og mark skyld og give en forestilling om b.s faktiske størrelse«. Jeg har tidligere i *Historisk Tidsskrift* haft Lejlighed til at opponere mod den Aakjærskes Forestilling om, at det hen over alle Omskiftelser er muligt at rekonstruere Indholdet af middelalderlige Maal- og Arealværdier ved Gennemsnitsberegninger foretaget paa inkommensurable Angivelser i mange Hundrede Aar senere Kil-

²⁹ Nørlund, *Jorddrotter paa Valdemarstiden*, I: Hviderne og Sorøegnen, S. 144.

³⁰ Hørby, *anf. Arb.*, S. 96.

³¹ *Dipl. Dan.* 1. R. II, Nr. 21. — Er Bol-Inddelingen væsentligt ældre, maa — hvis Aarhusbogens Udsagn skal have Gyldighed — følgelig ogsaa Skyldvurderingen være ældre end hidtil antaget. Den er af Poul Nørlund sporet tilbage til 1160'erne (*De ældste Vidnesbyrd om Skyldtaxationen*, HT 9. R. VI, S. 54—95).

³² Poul Rasmussen, *Bol. Kulturhist. leks. f. nord. middelalder II*. Kbhvn. 1957, Sp.55—63.

der,³³ og der er derfor ikke Grund til at gentage Argumentationen her. Det maa naturligvis medgives, at med en Multiplikationsfaktor paa 68 (4 Bol i Aasø ganget med 17 halve Hovedlodder) vil selv forholdsvis beskedne Afgivelser fra en Gennemsnitsstørrelse, som altsaa blot ikke lader sig beregne, have ganske betragtelige Følgevirkninger. Omvendt kan det med lige saa stor Ret gøres gældende, at netop det Forhold, at en hvilken som helst tænkelig Størrelse for Bolene i Aasø skal multipliceres med 68, stiller sig hindrende i Vejen for en Reduktion *in infinitum*.

Hvad det her gælder, er helt enkelt at kende den Størrelse, som Bolene i Aasø havde i 1220'erne, men paa dette Spørgsmaal er det ikke muligt at give noget Svar. Det vides ikke engang, hvor mange Bol der var i Byen.³⁴ En Smule anderledes forholder det sig med Hensyn til Broby, hvor Peder Sunesen ejede de $3\frac{1}{4}$ Bol, som kom til at udgøre hans Anpart. Ifølge Præsteindberetningen 1651 havde Byen 10 Bol, og i Matriklen 1664 er den sat til 275 Tønder Landgildehartkorn, 27,5 Tønder Landgildehartkorn eller 82,5 Tønder Land pr. Bol. Denne beskedne Bolstørrelse, langt under Svend Aakjærs og nu Poul Rasmussens Gennemsnitstal, tolkede Poul Nørlund som Udtryk for Stilstand eller Tilbagegang i Broby, siden Bolene blev anlagt.³⁵ Det faar være med dette, som det vil. Om Broby-Bolens Størrelse i Valdemarstiden siger disse Tal i hvert Fald intet som helst.

Det er ovenfor gjort gældende, at det faktiske Omfang af Sune Ebbesens Jordegods aldrig vil kunne fastlægges, fordi det er helt uvist, hvordan hans Kapital var investeret; det Antal Tønder Land, som Udregningen af hans halve Hovedlod førte Poul Nørlund frem til, kan under alle Omstændigheder kun betragtes som en Art Værdimaaler. Nu maa det saa ydermere erkendes, at der til denne Udregning knytter sig den afgørende Svaghed, at Bolenes Størrelse ikke lader sig bestemme, hverken i Aasø eller i Vester Broby. Hvad bliver da egentlig tilbage?

Tilbage bliver *Idéen* bag Nørlunds Regnestykke: at det med Udgangspunkt i Anders Sunesens 4 Bol i Aasø eller Peder Sunesens $3\frac{1}{4}$ Bol i Broby er muligt at naa til en Forestilling om Omfanget af deres Fader Sune Ebbesens Besiddelser. At Nørlund alligevel indlod sig paa at forsøge at fastlægge en Minimumsgrænse for disse Besiddelser har uundgaaeligt bidraget til at svække Tiltroen til Resultatet af hans primære Beregning. Efter mit Skøn med Urette; det er tværtom den subsidiære Beregning, som ikke staar til Troende. Man begriber jo nok Nørlunds Tanke med den. Selv om Gavebogen roser Sune Ebbesens Arvinger for deres forstandige Optræden, er det rigtigt, »at der slet ingen udtalelser foreligger om, at alt det skyldige nogensinde kom til udbetaling«. Er det muligt »at gøre op, hvad der kan skønnes virkelig at være udredt af Sunesønnerne«, vil dette give »den minimumsgrænse, hvorunder den halve hovedlod ikke kan have ligget«.

Men et Skøn over, hvor meget Arvingerne udredede, lader sig simpelthen ikke præstere. Der er ingen Sikkerhed for, at Gavebogen registrerer alle Afdrag paa

³³ HT Bd. 77, S. 1-63, især S. 41-46.

³⁴ Poul Nørlund, Sune Ebbesøns halve Hovedlod, S. 167, Note 67.

³⁵ Samme, Hviderne og Sorøegnen, S. 145 og 152.

Forpligtelsen overfor Klostret; den taler selv i ubestemte Vendinger om »multa alia«. Hertil kommer, at nyere Forskning har rejst begrundet Tvivl om Rigtigheden af Nørlunds Omregning af et af de registrerede Afdrag. Og endelig melder sig Vanskeligheden ved at anslaa Værdien af Mølle diget. Paa denne Baggrund er det spildt Ulejlighed at gaa ind i en Diskussion om Minimumsgrænsen for den halve Hovedlod og dermed for Sune Ebbesens samlede Godsformue. 350 eller 225 Bol? Begge Tal er ret beset aldeles vilkaarlige.

»En jordpotentat af uhyggelige dimensioner«, det er Niels Skyum-Nielsens Karakteristik af Sune Ebbesen³⁶ og vel at mærke en Karakteristik, som er tegnet ud fra den Forudsætning at Potentatens Besiddelser maaske »kun« androg omkring 225 Bol. Men dette rækker langt fra til. Der er ovenfor argumenteret for, at Sune Ebbesens Formue ækvivalerer med 415—510 Bol. De af Poul Nørlund i sin Tid anslaaede 480 Bol forekommer at være en rimelig Mellemproportional.

Lad saa være, at Sune Ebbesen muligvis ikke havde sin hele Formue anbragt i Jordegods. Lad ogsaa være, at Valdemarstidens Bol i Aasø og Vester Broby maaske var saa smaa, som overhovedet tænkes kan, og at Nørlunds Omregning af Bolene til Tønder Land efter Svend Aakjærs Anvisning derfor maa forkastes. Boltallene er i sig selv tilstrækkelige til at give en adækvat Forestilling om Sune Ebbesens umaadelige Rigdom.

Formodentlig vil Beregningen af Sune Ebbesens Formue ud fra den halve Hovedlod, han havde lovet Sorø Kloster, ogsaa denne Gang blive mødt med Skepsis. Resultatet kan dog ikke overraske den, der har gjort sig fortrolig med de to Monumenter, som er knyttet til Sune Ebbesen: Mølle diget i Sorø og Rundkirken i Bjernede. Diget, med hvis Etablering Arvingerne kun afløste en Del af den halve Hovedlod, Klostret havde Krav paa, vidner ganske haandgribeligt om Testators næsten ubegrænsede Velstand. Den særegne Udformning, Overétagen i hans Gaardkirke fik, beretter klart om den kulturelle og sociale Status, som denne Velstand tillod ham at indtage. Sønnen Peder sendte han paa Studieophold i Paris. Sønnen Anders lod han fortsætte fra Paris til Bologna og Oxford. Det skulde ikke undre, om han selv var en af de Stormandssønner, som ifølge Arnold af Lübeck skikkedes til Paris, »ikke alene for derved at hæve klærkestanden, men og for at faa dem oplærte i al slags verdslig viden«. ³⁷ Abbed Vilhelm af Æbelholt omtaler ham med Respekt som »en mand af indsigt, mægtig i virke og tale«. ³⁸

Summary:

SUNE EBBESEN'S HALF MAIN PORTION OF INHERITANCE

The sad absence of relevant evidence makes it an almost insoluble problem for Danish historians to account for the distribution of landed property – and, consequently, for the social structure – during the period of economic growth (1157–1241), labelled by Kristian

³⁶ Niels Skyum-Nielsen, *Kvinde og Slave*, Kbhvn. 1971, S. 240.

³⁷ *Arnoldi Chronica Slavorum*, Haandudgave ved G. H. Pertz. Hannover 1868, S. 77. Her citeret efter P. Kierkegaards Oversættelse.

³⁸ *Dipl. Dan.* 1. R. III 2, Will. ep. II, 30. Her citeret efter Oversættelsen i *Danmarks Riges Breve*.

Erslev (1852–1930) in a basic study (1898) 'The Valdemarian Age of Greatness'. In the Studies in honour of Erslev, presented to him by colleagues in 1927, Poul Nørlund (1888–1951), nevertheless, made an audacious attempt at calculating the proportions of the estates, owned by one of the magnates of the Valdemarian era, Sune Ebbesen (d. 1186). He was a cousin of archbishop Absalon (d. 1201), the undisputed leader of this period, and the father of i.a. Peder Sunesen (d. 1241), bishop of Roskilde, and archbishop Anders Sunesen (d. 1228).

Nørlund's conclusion, that Sune Ebbesen had been the owner of 480 *bol* (mansu), each assessed at 108 *tønder land* (ca. 147 acres) according to the computations of Svend Aakjær (1894–1963), has never gained credence. Neither has Nørlund's establishment of 350 *bol* as the absolute minimum of Sune Ebbesen's landed fortune. Both figures appeared unreasonably large.

In the present paper I have argued (1), that any assessment of Sune Ebbesen's estates will forever remain beyond our means, since we do not know the composition of his fortune upon landed property, movables, valuables and cash. Add to this (2), that Aakjær's calculation of an average size of the *bol* at 108 *tønder land* (which he himself later raised to 111.6 *tønder land*) must be rejected as untrustworthy. On the other hand (3) I have demonstrated, that the 30 *bol*, i.e. the half of a main portion of inheritance or a daughter's share, which Sune Ebbesen had promised the monastery of Sorø, and which was, also, Nørlund's starting point, did not amount to 1/16 of Sune Ebbesen's possession (as assumed by Nørlund), but only to 1/17. The conclusion (4), therefore, must be, that Nørlund's primary assessment of Sune Ebbesen's fortune at 480 *bol* does in fact underestimate his enormous wealth.

(*Editorial translation*).